

Jenny Sofie von Løwensprung Andreassen

Europeisk integrasjon i Øst-Europa før og etter utvidelsen av Den europæiske union i 2004

Bacheloroppgave i Europastudier

Veileder: Tobias Etzold

Mai 2022

Jenny Sofie von Løwensprung Andreassen

Europeisk integrasjon i Øst-Europa før og etter utvidelsen av Den europeiske union i 2004

Bacheloroppgave i Europastudier

Veileder: Tobias Etzold

Mai 2022

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Det humanistiske fakultet

Institutt for historiske og klassiske studier

Kunnskap for en bedre verden

Denne oppgaven tar for seg Den europeiske unionens (EU) utvidelser til Øst-Europa i 2004, og de geopolitiske forandringene i forkant som ledet opp til dette, med mål om å studere den europeiske integrasjonen i Øst-Europa i dag. Oppgaven skal besvare spørsmålet hvilke viktige hendelser førte til EUs øst-utvidelse i 2004, og hvilke konsekvenser har denne hatt for økonomisk, politisk og sosial integrasjon i Øst-Europa? Oppgaven har en kronologisk oppbygning, som starter med empirisk bakgrunn om geopolitiske forandringer i Europa fra slutten av den kalde krigen i 1989, som var grobunnen for de østlige utvidelsene. I tillegg tar den for seg politiske hendelser i både EU og de øst-europeiske landene, der Visegrad-gruppen er fokuset (Polen, Tsjekkia, Ungarn og Slovakia). En stor del av oppgaven vil også omhandle europeisk integrasjon og identitet, der det vil være en diskusjon om hvem i EU som er 'europeiske nok', med tanke på politisk og sosial integrasjon i EU. Hovedfokuset er altså økonomisk og politisk integrasjon og utvikling i Visegrad-gruppen etter tilslutningene til EU i 2004. Oppgaven har et induktivt og kvalitativt forskningsdesign, der den ut fra empiri og teori skal studere og besvare aspektene ved forskningsspørsmålet. Dette vil bli sett på i lys av integrasjonsteori og europeisk identitetspolitikk. Basert på funnene i oppgaven er det tydelig at de østlige landene har hatt gode økonomiske utviklinger som følge av samarbeid og avtaler med EU, uten at man helt sikkert kan påstå at EU-medlemskap er grunnen til dette. Det viser seg derimot at den politiske og sosiale integrasjonen har gått andre veien, med en oppblomstring av høyreekstremisme, immigrantfobi og fremmedfrykt i flere øst-europeiske land, der særlig Polen og Ungarn stiller seg skeptiske til EU og dens politikk.

This thesis addresses the European Union (EU) expansions to Eastern Europe in 2004, and the geopolitical changes that preceded this, with the aim of studying European integration in Eastern Europe today. The thesis will answer the question what important events led to the EU's Eastern enlargements in 2004, and what consequences has this had for economic, political and social integration in Eastern Europe? The thesis has a chronological structure, starting with an empirical background on geopolitical changes in Europe from the end of the Cold War in 1989, which was the breeding ground for the Eastern expansions. It will also address political events in both the EU and the Eastern European countries, with the Visegrad group as main focus (Poland, the Czech Republic, Hungary and Slovakia). A large part of the thesis will also revolve around European integration and identity, where there will be a discussion about who in the EU is 'European enough', in regard to political and social integration in the EU. The main focus will thus be economic and political integration and development in the Visegrad group after joining the EU. The thesis has an inductive and qualitative research design, where it will study and answer the research question, based on empirical and theoretical data. This will be seen in lights of integration theory and European identity policy. Based on the findings in the thesis, it is clear that the eastern countries have had good economic developments as a result of cooperation and agreements with the EU, without it being possible to say with absolute certainty that this is because of EU membership specifically. However, one can see that the political and social integration has gone the other way, with a flourishing of right-wing extremism, immigrant phobia and xenophobia in several Eastern European countries, where Poland and Hungary in particular are skeptical of the EU and its policies.

Innholdsliste

I INNLEDNING

1 Introduksjon.....	5

II TEORI

2.1 Metodologi.....	6
2.2 Data og kilder.....	6
2.3 Europeisk identitet.....	6
2.4 Europeisk integrasjon.....	7

III EMPIRI: ØST-UTVIDElsen FRA 1989-2004

3.1 Geopolitiske revolusjoner fra 1989.....	9
3.2 Maastricht-traktaten i 1992.....	9
3.3 Toppmøtet i København i 1993 og øst-utvidelsen i 2004.....	10

IV SAMMENLIGNING

4.1 Årsaker til og konsekvenser av den europeiske integrasjonen.....	12
4.2 Common Agricultural Policy.....	12
4.3 Økonomiske konsekvenser av utvidelsen.....	13

V DISKUSJON

5.1 Populisme, høyreekstremisme og euroskepsis.....	15
5.2 Integrasjonen i dag.....	16

VI AVSLUTTENDE DEL

6 Oppsummering og konklusjon.....	18

LITTERATURLISTE.....	19

Forkortelser:

BNP - Bruttonasjonalprodukt

CAP – Common Agricultural Policy

CMO – Common market organizations/felles markedsorganisering

EF – Det europeiske fellesskapet

EU – Den europeiske union

SØE – Sentral- og øst-europeiske (land)

ØMU – Den økonomiske og monetære union

I INTRODUKSJON

1.1 Introduksjon

I mai 2004 ble det offisielt at tidligere kommunistiske satellittstater skulle bli medlem av Den europeiske union (EU). De østlige utvidelsene skjedde i forskjellige bølger, der åtte sentral- og øst-europeiske (og middelhavs-) land ble medlemmer i 2004, mens Romania og Bulgaria måtte vente til 2007, og Kroatia til 2013, ettersom de ikke oppfylte kriteriene før (Jovanovic, Damnjanovic & Njegic, 2018, s.319). Dette skjedde etter en lang og turbulent politisk periode på 90-tallet, der både unionen og kandidatene måtte gjennomgå flere krevende reformer og tilpasninger i forberedelse til de nye medlemskapene. Den geopolitiske trippelrevolusjonen som rystet Europa på slutten av 1980-tallet, kan sies å være en forløper til Maastricht-traktaten, som igjen hadde en stor rolle i å transformere Det europeiske fellesskapet (EF) til det som vi i dag kjenner som Den europeiske union, i tillegg til å starte prosessen med å utvide det internasjonale samarbeidet østover. Dermed kan man trekke en rød tråd allerede fra geopolitikken på 80- og 90-tallet, hele veien til EUs utvidelser til Øst-Europa i 2004. Utvidelsen var og er en krevende prosess som både påvirker de involverte landene i EU og de som skal bli med i EU, i tillegg til grensende land med relasjoner til disse. Den største utfordringen relatert til utvidelser av EU er å finne kriteriene for hvem som tilhører Europa, og hvor Europa stopper. Dette da i sammenheng med den europeiske identiteten og verdiene som blir definert som europeiske. Manuel Castells skrev i 1998 at europeisk integrasjon er en reaksjon på globaliseringsprosessen, og samtidig dens sterkeste uttrykk (Mkrtchyan, 2012, s.8). Spørsmålet som oppgaven ser etter å svare på blir da: Hvilke viktige hendelser førte til EUs øst-utvidelse i 2004, og hvilke konsekvenser har denne hatt for økonomisk, politisk og sosial integrasjon i Øst-Europa?

Denne oppgaven tar for seg EUs østlige utvidelse i 2004, og fokuserer i hovedsak på det som kalles Visegrad-gruppen, eller Visegrad 4, og inkluderer Tsjekia, Polen, Ungarn og Slovakia, som alle ble medlemmer av EU i 2004. Når det da refereres til øst-utvidelsen og sentral- og øst-europeiske land (SØE) i oppgaven, er det for så vidt Polen, Ungarn, Tsjekia og Slovakia det vises til. I første del beskriver oppgaven de teoretiske og konseptuelle rammeverkene, i tillegg til metodologi. Videre beskrives viktige politiske hendelser som er relevant for øst-utvidelsen og tematikken i denne teksten. En del av oppgaven er også dedikert til europeisk identitet og integrasjon, og hvordan dette utspiller seg da og nå i Visegrad 4. Den avsluttende delen inneholder en oppsummering av oppgaven, samt et konkluderende avsnitt, hvor oppgavens forskningsspørsmål skal besvares. Teorien i oppgaven vil dreie seg rundt de politiske bestemmelsene på 90-tallet, som førte til øst-utvidelsen i 2004. Her vil også definering av geopolittikk være relevant, ettersom det argumenteres at geopolitikken på 90-tallet var essensiell for videre utvikling av unionen og starten på tilslutningsdiskusjonene med Visegrad-landene. I tillegg inneholder også teorien et politisk aspekt, som ser på hvordan politikken i EU og de integrerte SØE-landene påvirker og blir påvirket. Det blir også relevant for oppgaven å konseptualisere begrepene europeisk identitet og europeisk integrasjon. Som oftest når man skal studere øst-utvidelsen, er det naturlig å også ta i betraktning integrasjonsteoriene neofunksjonalisme og (sosial) konstruktivisme. Det vil her bli relevant å definere disse, ettersom enkelte aspekter ved øst-utvidelsen i 2004, og de politiske prosessene som førte til den, kan forklares ved bruk av slike integrasjonsteorier.

II TEORI

2.1 Metodologi

Gjennom oppgaven brukes en induktiv forskningsmetode, der intensjonen er å samle teoretiske og empiriske data og kilder, og bruke disse i en diskusjon for å finne ut av forskningsspørsmålet. Denne er induktiv fordi metoden går fra teori og empiri, til diskusjon, og til slutt konklusjon. Det er ingen utførte eksperimenter eller tester, og ingen egne observerte data. Oppgaven følger et kvalitativt forskningsdesign, fordi den er basert på teori og empiri i form av tekst, fordi data og kilder består av fagartikler, nyhetsartikler, bøker og/eller dokumenter. Noen aspekter i oppgaven kan også følge et komparativt design, der den sammenligner to eller flere 'cases'. I dette tilfellet er casene hvert av landene fra Visegrad-gruppen, der enkelte funn fra disse sammenlignes, og oppgaven vil da også få et komparativt aspekt. Det brukes også innslag av historisk metode, i form av diplomatikk, studien av dokumenter, kronologi, etableringen av datoer for historiske hendelser, samt studien av publiseringer (Universitat Heidelberg, u.d.). Alle disse er svært relevant når man skal studere og forske på historien og fortiden til EU.

2.2 Data og kilder

Oppgaven vil inneholde fem kapitler, der det første er innledning og introduksjon, mens det siste er oppsummering og konklusjon. Den består også av en teoridel, som tar for seg europeisk integrasjon og identitet mer generelt, og et kapittel er empirisk kontekst, hvor bakgrunnen for øst-utvidelsen blir redegjort. Det fjerde kapitlet vil være statistiske og/eller kvantitative funn, basert på undersøkelser og empiri. Her vil også cases bli presentert og gjort rede for, som for eksempel landbrukspolitikken betydning for øst-utvidelsen, og årsaker til og konsekvenser av øst-utvidelsen. Femte kapittel er en refleksjons- og diskusjonsdel, der teori og empiri blir satt under et reflekterende lys for å besvare oppgavens forskningsspørsmål. Her blir blant annet europeisk identitet, bølgene av euroskepsis i Øst-Europa i senere tid, og integrasjonens status i dag diskutert. Som nevnt er data og kildene som anvendes i hovedsak fagartikler fra ulike tidsskrift, i tillegg til bøker fra pensum i Europastudier. I diskusjonsdelen brukes også nyhetsartikler fra Aftenposten for å argumentere fra et dagsaktuelt, nyhetssaklig perspektiv.

2.3 Europeisk integrasjon

Europeisk integrasjon er selve prosessen som har skapt EU, og gjort det til det mest suksessrike prosjektet for internasjonalt samarbeid. Europeisk integrasjon er selve kjernen av sammensmeltingen av suverene europeiske nasjonsstater i etterkrigstiden, som gir overnasjonal jurisdiksjon av et felles politisk organ (Peterson, 2001). Måten EU best mulig får til integrasjon er gjennom utvidelser, og nye tilslutninger til unionen er dermed et av de viktigste verktøyene i å utdype og utvide den europeiske integrasjonen. På klassisk neofunksjonalistisk vis, vil man også anta at økonomisk integrasjon automatisk fører til politisk integrasjon. Dette var tanken bak ØMU på 90-tallet, som var en tid for intensivering for integrasjonen. Ideen bak europeisk integrasjon har alltid vært å forevige den politiske og økonomiske koblingen mellom alle medlemmene i EU, som er fysisk symbolisert ved EUs felles valuta, euroen (Fiala, 2001, s.375). Neofunksjonalisme er en av de eldste integrasjonsteoriene for å studere unionen. Teorien sier at konsekvensene av atferd kan forklare eksistens og sti. Menneskelige aktører tar del i det som kalles funksjoner, som er gitte oppgaver, og dette innebærer som oftest samarbeid. Om aktørene fullfører oppgavene på en tilfredsstillende måte, vil samarbeidet mellom dem fortsette, og kanskje bli en institusjon (Niemann, Lefkofridi & Schmitter, 2019, s.44). Kjernen i neofunksjonalisme er spill-over, prosessen der et anliggende går fra et politisk område til et annet, og fra et lavere til et høyere nivå av overnasjonal autoritet

(Niemann *et. al.*, 2019, s.45). Neofunksjonalismen anser europeisk integrasjon som en prosess, heller enn et utfall, og har derfor ingen egen definisjon på dette. Neofunksjonalismens akademikere har allikevel flere generelle definisjoner eller kjennetegn på integrasjonsprosessen. Haas definerte integrasjon i 1958 som prosessen der politiske aktører i nasjonale settinger, skifter sine lojaliteter, forventninger og politiske aktiviteter til et nytt sentrum, der institusjonene innehar eller krever lovgivning over eksisterende nasjonalstater. Resultatet av politisk integrasjon er, i følge Haas, et nytt politisk fellesskap (Niemann *et. al.*, 2019, s.45). For at unionen skal utvikle seg, er utvidelsen et naturlig fenomen, som øst-utvidelsene. Da er også forsøk på fordykning av den europeiske integrasjonen et viktig bidrag. To parallelle prosesser kan karakterisere EU; fordypningen av integrasjonen, og utvidelsesprosessen. Opprinnelig skulle integrasjonen bare implementeres i spesifikke sektorer, i følge neofunksjonalismen. Dette var en politisk bestemmelse som ble om til et mål om å skape økonomisk integrasjon i unionen gjennom fellesmarkedet (spill-over) (Fiala, 2001, s.368). I løpet av utvidelsesprosessene har heterogenitet blitt et problem for integrasjonen. Ettersom unionen gradvis har vokst, har også heterogeniteten i medlemsstatene intensivert, både politisk og økonomisk. Kravene for politisk konsensus øker etter hvert som flere og flere land blir medlemmer i EU, noe som er nødvendig for å overføre integrasjonen til andre politiske områder blant medlemmene og dette blir dermed en vanskeligere oppgave. I tillegg gjør tilslutningen av nye medlemmer i unionen til at fortykning av den oppnådde integrasjonen blir en reell fare, og videre fordykning av integrasjonen også blir en vanskelig oppgave (Fiala, 2001, s.369).

2.4 Europeisk identitet

Tidlige teorier for europeisk integrasjon mente at økonomisk integrasjon skulle føre til både politisk integrasjon og en europeisk identitet, i form av en 'spill-over' (Fligstein, Polyakova & Sandholtz, 2012, s.106). For å videre konseptualisere europeisk integrasjon og å ta i bruk dens teorier, er det nødvendig å definere europeisk identitet som begrep. Europeisk identitet er en kollektiv identitet, som vil si at en gruppe folk aksepterer grunnleggende likheter mellom seg som gjør at de føler solidaritet med hverandre, på lik linje med andre nasjonale identiteter (Fligstein *et. al.*, 2012, s.108). Teoretisk sett kan man skille mellom to typer nasjonalisme, eller nasjonalidentitet, nemlig sivil eller etnisk. Sivil nasjonalidentitet fokuserer på borgerskap som er oppnåelig for alle som adapterer et gitt lovlig, politisk og sosialt system, mens etnisk nasjonalidentitet mener at folk må være født inn i en gitt kultur for å ta del i den (Fligstein *et. al.*, 2012, s.111-112). Integrasjonsteorien sosial konstruktivisme påstår at mennesker skaper sin egen virkelighet ved sine daglige gjørelser og formål (Risse, 2019, s.130). Den er basert på sosial ontologi, som mener at menneskene som agenter er avhengige av et sosialt miljø og et kollektivt system av meninger, som også kan sees som kultur (Risse, 2019, s.131). Derfor er sosial konstruktivismen relevant når det gjelder å studere identitetspolitikk og den kulturelle delen av europeisk integrasjon. I følge konsepter av kollektiv identitet, er kulturelle variabler gitt for at prosessen av nasjonsbygging skal kunne utspringe i nasjonale identiteter også, som for eksempel etnisitet, språk, religion etc. Hvis årsaken kultur er det eneste som kan føre til variabelen identitet, skulle ikke overnasjonale eller post-nasjonalistiske identiteter, som den europeiske, vært mulig. Allikevel ser man at folket i Europa har flere sosiale identiteter, og føler tilhørighet til både sin egen nasjon og til Europa som helhet. Å konseptualisere europeisk identitet som om den tilsvarer fraværet av lojalitet for eller identifikasjon til egen nasjon, er dermed feil. Den største forskjellen er mellom eksklusive nasjonalister, de som eksklusivt identifiserer seg med egen nasjon, og inklusive nasjonalister, de som føler tilhørighet til både egen nasjon og

Europa. Individuell støtte til videre europeisk integrasjon varierer veldig fra den ene til den andre av disse. De som også identifiserer seg med Europa, har tendenser til å ha mindre fremmedfrykt og er mer positiv for videre østlig utvidelse av EU. I tillegg har faktorer som utdanning, inntekt og ideologi påvirkning på gradene av tilhørighet til den europeiske identiteten (Risse, 2019, s.137). Europeisk identitet som konsept har gjennomgått både teoretisering og politisering siden 50- og 60-tallet, og siden 90-tallet har det foregått en Europeanisering av identitet og politikk i Europa (Checkel & Katzenstein, 2009, s.3). Denne beskriver hvordan Europa redefinerer og omformer fellesskapsfølelser, om de er nasjonale, lokale, regionale, eller annet. Gjennom dette ser man også hvilke effekter Europa har på den moderne statlige kollektive identiteten, i form av dens politikk, samfunnstilknytninger, og individuelle mønstre. Europeaniseringen viser også den komplekse dynamikken mellom Europa og nasjonsstaten. EU dominerer ikke sine medlemmer ved å rive ned nasjonsstatens grenser, og nasjonsstaten klarer ikke å avverge angrep på dens suverenitet (Checkel & Katzenstein, 2009, s.6). Europeanisering er en ovenfra og ned prosess som begynner hos EUs institusjoner og politikk, og går nedover til nasjonsstatene. EUs utvidelser i 2004 (og 2007), den konstitusjonelle prosessen og oppblomstringen av religion er faktorer som politiserer identitet i Europa (Checkel & Katzenstein, 2009, s.7). Som nevnt er det forskjell på eksklusive og inklusive nasjonalister, på samme måte er det forskjell på kosmopolitiske og populistiske konsepter av identitet, der den kosmopolitiske relaterer mer til elitepolitikk, mens den populistiske reflekterer massepolitikk. Kosmopolitiske identiteter formes av liberaliseringen av nasjonale markeder etter Enhetsakten. Identitetsforandringer som respons til markedsutvikling er en refleksjon av skiftende økonomiske interesser (Checkel & Katzenstein, 2009, s.8). Øst- og vest-europeere kan oppfatte europeisk identitet forskjellig, noe som stammer fra de ulike måtene folkene har opplevd revolusjon og overnasjonale enheter (Checkel & Katzenstein, 2009, s.14). Empiri viser at den europeiske identiteten er av en mer sivil karakter, og de fleste som identifiserer seg som europeiske ser sin egen nasjonale identitet slik også (Fligstein *et. al.*, 2012, s.112). Allikevel ser man at det finnes en mer etnisk europeisk identitet, som også hører sammen med en sterkere etnisk basert nasjonalidentitet. Denne er basert på kultur, som består av blant annet felles historie, moral, religion og tradisjon. I følge Fligstein *et. al.* (2012, s.113) har forskning bevist at kulturell tilhørighet påvirker folks holdninger til EU-utvidelser i enkelte land. Dermed er den etniske identiteten motsetningen til den kosmopolitiske europeiske identiteten, hvor det også blir et stort fokus på hvem som ikke får være med i ideen om en europeisk identitet og det europeiske samfunnet. Maastricht-traktaten som er nevnt ovenfor skapte et skifte i unionen, fra et økonomisk integrasjonsprosjekt, til å også omfatte politisk og kulturell integrasjon. EUs utvidede makt som følge av dette, kan sees som en trussel for nasjonal identitet, i tillegg til at den europeiske identiteten blir noe overnasjonalt. Tilslutningen av tidligere kommunistiske stater til EU på tidlig 2000-tallet, har visket ut tradisjonelle grenser mellom øst og vest, og vesten kan ikke lenger se kommunisme og Sovjetunionen som den største trusselen til fred og balanse i Europa. Før fallet av Sovjet var kommunisme og det autoritære regimet Europas største fiende, men ettersom de tidligere satellittstatene gikk gjennom store politiske og økonomiske reformer for å vestliggjøre seg for EU-medlemskap, kan ikke resten sette et farlig-stempel på disse landene lenger (Fligstein *et. al.*, 2012, s.113).

III EMPIRI: ØST-UTVIDElsen FRA 1989-2004

3.1 Geopolitiske revolusjoner i 1989

Når en skal se til den europeiske integrasjonen i østblokk landene fra 90-tallet, er det nødvendig å se til den geopolitiske utviklingen som preget det politiske landskapet på denne tiden. Ved slutten av den kalde krigen i 1989, fikk geopolitikk i Europa en renessanse. Owens (1999, s.60) definerer generelt geopolitikk som relasjonen mellom internasjonal politisk makt og den geografiske settingen. Videre handler geopolitikk om selve studien av den politiske og strategiske relevansen av geografi, når det gjelder å tilegne seg internasjonal makt. Dermed er geopolitikk likt strategisk geografi, som omfatter kontroll og tilgang til områder som kan påvirke nasjonssikkerheten (Owens, 1999, s.60). Det er vanlig å skille mellom klassisk og kritisk geopolitikk. Kritisk geopolitikk fokuserer på geografiske representasjoner og hvordan disse er i lag med utenrikspolitikk. I hvilken grad geografi kan være sosialt konstruert kan legitimere politiske beslutninger (Crombois, 2015, s.483). Klassisk geopolitikk er det som forbindes med fin de siècle Europa og imperialismen, altså en eldre versjon av geopolitikk, som dateres tilbake til førkrigstiden (Owens, 1999, s.64). I bunn og grunn er EU også en geopolitisk aktør. Geopolitikk i mer moderne tid har nære relasjoner til realismens politiske forståelse av makt, som også innebærer maktbalanse (Browning, 2018, s.108). EUs utvidelser østover, og de tidligere sovjetiske statenes tilslutning til samarbeidet, begynner i Berlin 1989, da Berlin-muren falt og markerte slutten på den kalde krigen mellom stormaktene USA og Sovjetunionen, som igjen førte til at Sovjetunionen kollapset i senere tid. Dermed ble flere tidligere kommunistiske diktatur og medlemmer av Sovjetunionen uavhengige. Geopolitiske revolusjoner og omveltninger gjorde til at de tidligere kommunistiske diktaturene måtte omstille seg for å oppnå demokratiske regjeringer, og dermed bli en del av "Europa". Dette representerte den essensielle starten på det som skulle transformere Det europeiske fellesskapet til Den europeiske unionen, samt det som sådde frøet om et østlig samarbeid, og senere østlige tilslutninger til unionen. Skiftet fra bilateral til multilateral verdensorden som hadde startet tidligere, gjort at kampen om innflytelse handlet mindre om ideologi. Etter den kalde krigen har man sett en tendens til at geografi og geopolitikk mister tyngde, og internasjonal politikk fokuserer mer på markeder og (geo)økonomi. Staten går bort fra å være den typiske Westfalske, med fokus på nasjonal suverenitet og maktpolitikk, og blir heller en markedsaktør som skal skape og anskaffe global kapital (Browning, 2018, s.108). Konsekvensene for landene i Øst- og Sentral-Europa viste seg på to måter. Først ved at de måtte tilpasse seg de nye demokratiene og bygge gode relasjoner til de omkringliggende østblokklandene. De møtte også en splittet europeisk union med tanke på deres egen utvidelse og utdypelse, og måten de skulle tilnærme seg Øst-Europa, som følge av de geopolitiske revolusjonene (Holman, 1998, s.20).

3.2 Maastricht-traktaten i 1992

Utgangspunktet for Maastricht-traktaten, som også blir kalt traktaten på Den europeiske union, er en rekke mellomstatlige konferanser blant fellesskapets medlemmer, som konkluderte i toppmøtet i Maastricht i desember 1991. Dermed er forløpet til traktaten som grunnleggende etablerte EU som unionen den er i dag, og forvandlet samarbeidet fra et fellesskap til en union, en rekke mellomstatlige møter tidlig på 90-tallet, men allikevel sier man at Maastricht-traktaten var ferdigstilt i 1992, og var begynnelsen på EU som vi kjenner det i dag. I tillegg til å etablere unionen, var traktaten en konklusjon for Den økonomiske og monetære union (ØMU), som tettere integrerte medlemslandene, ikke bare politisk, men også økonomisk. Senere ble det også et krav for land som skulle bli med i unionen å integrere seg økonomisk gjennom deltagelse i ØMU (Dinan, 2014,

s.231). Kjernen i Maastricht-traktaten var de tre søylene som bygde EU. Den første søylen inkluderte en rekke revisjoner fra Roma-traktaten som etablerte EF, og skulle utvide parlamentets lovgivende autoritet for å gi nye EU større demokratisk legitimitet (Dinan, 2014, s.236). Et annet mål med den første søylen i Maastricht-traktaten var å dypere integrere nye EU i flere hverdagslige politiske aspekter, som kultur, utdanning, miljø, etc. En stor del av Maastricht-traktaten var å forstørre den politiske delen av samarbeidet, ved å plassere unionens institusjoner mer synlig i medlemslandenes hverdager (Dinan, 2014, s.238). Den andre søylen i traktaten fokuserte på en felles sikkerhet- og utenrikspolitikk, ikke bare blant medlemmene, men utad til utenforstående land rundt, for eksempel gjennom bistand til de østlige statene som enda ikke var medlemmer av unionen på dette tidspunktet, som EU hadde drevet med til Polen og Ungarn siden 1987 på oppfordring fra USA (Dinan, 2014, s.239). Den andre søylen var noe uferdig, men presiserte systemisk samarbeid mellom medlemmene og samlet handling på sikkerhet- og utenrikspolitikk (Dinan, 2014, s.241). Den tredje søylen omhandlet immigrasjon- og asylpolitikk, samt politi- og rettssamarbeid. I tillegg tok søylen for seg flere innenrikspolitikk-områder, som samarbeid i å bekjempe narkotika og svindel, og i sivile og straffesaker (Dinan, 2014, s.242). Disse søylene skapte grunnlaget for et tett integrert politisk og økonomisk samarbeid mellom alle medlemmene i den nye unionen, og åpnet samtidig opp for senere tilslutning for eksempelvis østlige land, som etter de geopolitiske forandringene på 90-tallet, hadde muligheten til å starte tilslutningsforhandlinger med EU.

3.3 Toppmøtet i København i 1993 og øst-utvidelsen i 2004

21-22 juni i 1993 møttes Det europeiske råd på et møte i København for å definere de økonomiske og politiske kriteriene som må oppfylles for å bli medlem i EU. Det er disse som kalles København-kriteriene (CVCE, 2012, s.1). For å bli med i EU må kandidater ha en garanti for demokratisk og konstitusjonell orden, samt beskyttelse av menneskerettigheter, og respekt for og beskyttelse av minoriteter, gjennom å oppnå institusjonell stabilitet. De må også ha en fungerende markedsøkonomi, i tillegg til evnen til å stå i konkurranse innad i unionen. Det er tre København-kriterier som kandidatstatene må oppfylle: et politisk kriterium, som sier at alle landene må ha demokrati, konstitusjonell orden og minoritetsbeskyttelse, et økonomisk kriterium som sier at alle landene må ha en fungerende markedsøkonomi, og at de har oppnådd økonomisk privatisering og liberalisering, og til slutt at kandidatene må adoptere EUs *acquis communautaire*, og dermed påta seg EUs forpliktelser, politikk og regler (Jorens, Schulte & Schumacher, 1999, s.272). Konklusjonen fra toppmøtet i København inneholdt også en seksjon om Sentral- og Øst-Europeiske land. Her sto det at Rådet hadde en omfattende diskusjon om relasjonen til SØE-landene som EU har konkludert eller skal konkludere såkalte Europa-avtaler. Her applauderte også Rådet SØE-landenes innsats for å reformere økonomien fra sentral planlegging til markedsøkonomi, og anerkjente at fred og sikkerhet i Europa avhenger av denne innsatsen. I tillegg ble det bestemt på toppmøtet i København at alle land som ville kunne bli medlem av EU, og tilslutningsprosessen kan starte så snart landene oppfyller de tidligere nevnte København-kriteriene (CVCE, 2012, s.2). Øst-utvidelsene på dette tidspunktet skiller seg fra EUs tidligere utvidelser, på grunn av de politiske og strategiske implikasjonene, fordi EU-lovene, *acquis communautaire*, som medlemsland må adoptere, er større enn noensinne, for de høye kriteriene kandidater må oppfylle, og for det store antallet fattigere søknadsland (Ruano, 2014). Det var både positive og negative sider ved øst-utvidelse på dette punktet, men en grunn for utvidelse østover var å virkelig garantere demokratiske og markedsreformer i østlige land, samt å utfolde fred og stabilitet i

Europa. Det var medlemmer i EU som var både for og imot øst-utvidelse, i tillegg til at både EU og østblokken selv hadde sine motivasjoner og bekymringer angående tilslutningene. Det var tre hovedkategorier av faktorer som måtte tas i betraktning i oppløpet før tilslutningene; økonomi, høy- og lavpolitikk. Med økonomi menes velstand, enten tap eller vinn, uttrykt i bruttonasjonalprodukt (BNP). Lavpolitikk er måten innflytelsen utvidelsen har på interessegrupper, kan overgå gruppens valgmessige eller økonomiske vekt. Høypolitikk angår rollen europeisk integrasjon har for å opprettholde fred og demokrati. Ut av disse tre faktorene, var høypolitikk den største pådriveren for østlig utvidelse på 90-tallet (Baldwin, 1995, s.475). Hva økonomien angår er det alltid viktig å vurdere før viktige beslutninger i EU, men i tilfellet med utvidelsen i 2004 var dette en vesentlig mindre bekymring. I forhold til landene som allerede var medlem i EU på den tiden, var øst-landene betydelig mindre regioner økonomisk sett. Integrering mellom en mindre økonomisk region og en større økonomisk region, vil si at begge tjener på det, men de mindre regionene tjener selvfølgelig mer. I tillegg ville øst-utvidelsene si at en lavinntekt/lavproduksjonsregion og en høyinntekt/høyproduksjonsregion, integreres, som igjen betyr at den større regionens fortjeneste kommer fra billig import og av arbeidsintensive varer. Dermed er den samlet økonomiske fortjenesten for EU mindre, i tillegg til at den kan skape lavpolitiske problemer (Baldwin, 1995, s.476). I likhet med EU-medlemmer som hadde gått fra å være autoritære diktaturregimer til å bli frie demokrati, som Hellas, Portugal og Spania, betydde medlemskap i EU at landene i Øst-Europa endelig kunne sette et definitivt punktum for tidligere sovjetiske kommunistregimer, noe som også hadde stor innvirkning for østblokkens innenrikspolitikk (Baldwin, 1995, s.480). For alle land som skal bli medlem av EU, er det nødvendig å gjennomgå fire steg i prosessen; bilaterale handelsavtaler med EU, fellesmarkedet, det indre marked, og til slutt Den økonomiske og monetære unionen (Baldwin, 1995, s.479).

IV DISKUSJON

4.1 Årsaker til og konsekvenser av den europeiske integrasjonen

Øst-utvidelsen handler i bunn og grunn om fordypning av den europeiske integrasjonen. Jo flere land som er integrert inn i EU, desto mer kontroll og makt kan unionen tilegne seg. Grunnen til at EU bestemte at de tidligere kommunistiske statene kunne bli medlemmer, var for å sikre freden, balanse og fremgang i Europa. Å integrere disse landene i en demokratisk prosess, som EU, er en forsikring om at de ikke skal gli tilbake til gamle regimer, og at kommunismen igjen ikke blir Europas største fiende. Som vi ser, har ikke dette vært en lett og kort prosess. Helt i begynnelsen delte EU seg inn i pådrivere og bremsere, de som var for og imot en kjapp utvidelsesprosess for SØE-landene. Denne fordelingen var hovedsakelig geografisk, med enkelte unntak (Schimmelfenning, 2001, s.49). Landene som lå nærmere grensen til SØE-landene, var for en kjapp og helhetlig integrering, fordi det ville gi økonomiske handelsfordeler, i tillegg til å stabilisere områdene som lå nært egne grenser (Schimmelfenning, 2001, s.50). Landene i EU som var fattigere og mindre utviklet, var imot en inklusiv integrering av de østlige kandidatene, på grunn av handels- og budsjettkonkurransen, ettersom disse landene og SØE-landene hovedsakelig eksporterer samme varer og tjenester, særlig landbruksprodukter. Det var også derfor det var bekymring rundt tilslutningen av SØE-landene, fordi det ville overbelaste EUs landbrukspolitikk, The Common Agricultural Policy (CAP), og kreve en omfattende reform (Schimmelfenning, 2001, s.52). Storbritannia skiller seg ut her, ettersom de hverken er geografisk nære Sentral- og Øst-Europa, og utvidelsen ville heller ikke hatt særlig økonomisk betydning for britene. Storbritannia ønsket en inklusiv integrering med en gang fordi de mente at en utvidelse av unionen ville hindre videre fordypning av integrasjonen, og til og med fortynde den allerede oppnådde integrasjonen i Europa. Dette har røtter i euroskepsis, som har kjennetegnet Storbritannia siden begynnelsen av EU på 50-tallet (Schimmelfenning, 2001, s.53). I oppløpet til tilslutningen av Visegrad-gruppen, brukte både unionen og kandidatene retoriske virkemidler for å nå sine mål. For å holde EU ansvarlige for sine lovnader, brukte de unionens verdier og normer for å demonstrere at EU var nødt til å ta dem imot som medlemmer, for hvis ikke var det i strid med selve grunnlaget unionen var bygget på. Kandidatene har altså mobilisert institusjonell identitet for å få utvidelsen til å handle om kredibiliteten til EU. SØE-landene mener de tilhører geografiske Europa, i tillegg til det internasjonale europeiske samfunnet, og påstår de alltid har hatt tradisjonelle vest-europeiske verdier og normer, til og med de årene Europa var splittet. Dermed manipulerer kandidatene den kollektive europeiske identiteten for å fremskynde tilslutningsdiskusjonene (Schimmelfenning, 2001, s.68).

4.2 Common Agricultural Policy

Common Agricultural Policy (CAP) er EUs landbrukspolitikk, og har vært den mest stabile politikken i fellesskapet siden 60-tallet, men også den politikken som tar mest av EUs budsjett. I tillegg har den stor symbolsk betydning for den europeiske integrasjonsprosessen (Fouilleux & Ansaloni, 2019, s.358). CAP er bygget på tre grunnleggende prinsipper; markedsenhet, fellesskapet først, og finansiell solidaritet. Poenget var å oppnå frihandel på alle landbruksprodukter for alle medlemmer innad i fellesskapet, samt å opprette handelsbarrierer langs de ytre grensene, for å beskytte landbruket og bøndene innenfor fellesskapet. For å få til dette ble det brukt felles markedsorganisering (common market organizations, CMO) som ble operert ved bruk av tre verktøy; garantert pris, offentlig intervensjonssystem, og noen varierende avgifter på grensene. Grunnet spesifisiteter i landbrukssektoren, som avhengigheten av klima og sårbarheten for naturkatastrofer, og strukturelle ustabiliteter i landbruksmarkedet, var

det nødvendig med offentlige intervensjoner for å garantere gode vilkår for bønder i fellesskapet. Prisene bøndene mottar for produkter er administrativt, ikke bestemt av markedet, dermed får man mer penger jo mer man produserer (Fouilleux & Ansaloni, 2019, s.359). På 90-tallet ble CAP reformert, rett før tilslutningsdiskusjonene med SØE-landene begynte. MacSherry-reformen fra 1992 inneholdt forandringer på den originale landbrukspolitikken, hovedsakelig at subsidiene skulle erstattes med individuelle direktebetalinger til bønder for å kompensere eventuelle tap av inntekt (Fouilleux & Ansaloni, 2019, s.362). Da flere land i Sentral- og Øst-Europa skulle bli medlemmer av EU i 2004, var det flere bekymringer angående disse landene og CAP. For det første var det spørsmål om i hvor stor grad CAP skulle implementeres i de nye medlemslandene og om politikken instrumenter måtte adapteres. Økonomisk sett var det også bekymringer rundt konsekvensene av å implementere CAP i SØE-landene, og hvordan EU skulle finansiere CAP i fremtiden. Det var også diskusjoner om SØE-land hadde kapasitet nok til å i det hele tatt implementere CAP-lovgivning og kontrollere utgiftene (Fouilleux & Ansaloni, 2019, s.364). Alle SØE-landene som skulle tilsluttes EU i 2004, bortsett fra Tsjekia, har flere ansatt i landbrukssektoren enn det som er gjennomsnittet for et land i EU. I tillegg er det store forskjeller på inntekt og prisnivå mellom kandidatlandene og EUs eksisterende medlemmer, samt lavere produksjonskostnader og høyere landbruksbidrag til landenes BNP. Dette vil gjøre det mye dyrere for EU å implementere CAP i de nye medlemslandene, enn det var for de eksisterende medlemmene (Ruano, 2014). Kommisjonen foreslo å løse CAPs problemer i SØE-landene ved å tilby direkte betalinger til landenes bønder, samt å introdusere produksjonskvoter for de nye medlemmene. Kommisjonen ville også gjøre overgangsperioden lettere for rurale områder hos nye medlemmer, samt oppfordre til restrukturering av landbrukssektorer, og ville derfor komplementere den finansielle støtten med en forbedret rural utviklingspolitikk. For å ikke overbelaste økonomien i unionen kunne det ikke bli tilbudt hundre prosent direkte betalinger med en gang, men det måtte skje gradvis ved å introdusere 25% finansiell støtte til landbrukssektoren i nye medlemsland, og over en periode på ti år skulle denne øke. De nye medlemslandene synes det var for lite, og ville ha 100% direkte bistand fra første året av (Fouilleux & Ansaloni, 2019, s.364).

4.3 Økonomiske konsekvenser av utvidelsen

Før tilslutningene av SØE-land i 2004, var det bekymringer rundt de økonomiske konsekvensene, ettersom utvidelsene betød en folkevekst på rundt hundre millioner mennesker, mens EUs BNP bare vokste fem prosent (Jorens *et. al.*, 1999, s.271). I tiden etter tilslutningene og frem til i dag, har landene fra Visegrad-gruppen gjort økonomiske fremskritt, målt i BNP. Landene hadde ulike utgangspunkt ved tilslutningen, og utvikling i ettertid har vært forskjellig for de fire landene, men alle har vist økonomisk fremskritt i forskjellig grad. Ungarn viste lavest utvikling, fra 60 til 68 prosent av EUs gjennomsnittlige BNP. Fra 2004 til 2017 var den totale økonomiske utviklingen i Ungarn 13% vekst i BNP, det laveste av de fire landene. Tsjekia følger Ungarn med nest tregest utvikling, men de hadde også et større utgangspunkt, og vil dermed fortsatt ha bedre økonomi enn andre, da de gikk fra 78 til 89 prosent av EUs gjennomsnittlige BNP fra 2004 til 2017. Tsjekia har altså størst BNP av alle østblokklandene som ble med i EU (Cajka & Abrhám, 2019, s.90). Polen måles fra 2009 til 2017, der de gikk fra 57 til 70 prosent av EUs gjennomsnittlige BNP, som vil si at de har hatt den høyeste utviklingen, fra å ha lavest BNP i 2009, med 23 prosent fremgang. Siden 2015 har Polen hatt bedre utvikling enn Ungarn, som gjør at Ungarn ligger bakerst og har stagnert de siste årene. Slovakia hadde lavest utgangspunkt i 2004 med 57 prosent, men gikk opp med 14 prosent bare til 2008, noe som utgjør den beste vekstdynamikken av alle fire landene.

Senere vokste også Slovakias BNP til 76% i 2017, som er nest høyeste BNP av disse landene i senere tid. Allikevel har Slovakia også stagnert siste årene, ettersom de siden 2014 hadde 77% tre år på rad, og gikk ned en prosent til 2017, og er dermed eneste landet som også har gått nedover, selv om de har nest høyest BNP av disse fire landene (Cajka & Abrhám, 2019, s.91). Forskjellen fra Tsjekkia med høyeste BNP i forhold til EUs gjennomsnitt (89%), til Ungarn med det laveste (68%) er 21 prosent, som er et ganske stort mellomrom for Visegrad-gruppen. Helhetlig hadde Slovakia best utvikling, med 33%, selv om den stagnerte og gikk bakover siste tiden (Cajka & Abrhám, 2019, s.102). Slik ser man at landene som ble med i EU etter 2004, har hatt økning i BNP og dermed økonomiske fremskritt i etterkant. Også i jordbruk og landbruksproduksjon har Visegrad-gruppen hatt økonomiske fremskritt. Landbruksproduksjonen og dens bruttoverdi måles i millioner av euro. Polen hadde best utgangspunkt med 5 992 millioner euro i år 2000, og målte 10 364 millioner i 2016. Landbruksproduksjonens bruttoverdi har altså økt med 4 372 millioner euro på 16 år og med 12 års EU-medlemskap. Selv om bruttoverdien har gått både opp og ned i løpet av de 16 årene, har den ikke blitt dårligere enn før Polen ble medlem av unionen. Ungarns utgangspunkt var en bruttoverdi på 2 343 i 2000, og målte i 2016 4 969, som betyr en økning på 2 626 millioner euro. Ungarns landbruksproduksjon har vært mer stabil, og har en lav men stabil økning hvert år. Tsjekkias utgangspunkt var 1 396 i 2000, og målte 2 762 i 2016. Her har det altså vært en økning på 1 366 på 16 år. Dette er et lavere utgangspunkt og en lavere økning enn de to andre landene, men også denne økningen har vært mer stabil gjennom årene. Slovakia hadde det laveste utgangspunktet med 459 millioner euro i 2000, og den minste økningen med 718 til 1 177 i 2016. Denne har også gått opp og ned i løpet av årene, men har også forbedret seg betydelig etter medlemskapet i EU (Jovanovic *et. al.*, 2018, s.344).

V SAMMENLIGNING

5.1 Populisme, høyreekstremisme og euroskepsis

I SØE-landene var det blandet støtte til tilslutningene og integrasjonen. Den var sterkest i Ungarn og Slovakia før tilslutningene i 2000, basert på en undersøkelse der 69% av respondentene i Ungarn hadde stemt ja til medlemskap i EU i en folkeavstemning, 13% var imot og 19% var ubestemt, og i Slovakia var 72% for, mens 19% var imot. I Polen var 59% for, 25% imot og 16% ubestemt. Støtten for integrasjon dabbet litt av i Tsjekkia der bare 49% var for, 25% imot og 26% ubestemt (Kopecky & Mudde, 2002, s.304). Samtidig kan man se en tendens til synkende integrasjonsstøtte blant alle landene, der både Polen og Tsjekkia falt under 50% for EU-medlemskap i 2001 (42% i Tsjekkia og 44% i Polen), mens Ungarn falt ned til 54% samme år (Kopecky & Mudde, 2002, s.305). I en undersøkelse som vurderte forholdet mellom EU og de østlige kandidatene i 2000, svarte 38% av respondentene i Ungarn at forholdet var like gunstig for begge parter, mens 24% svarte at Ungarn tjener mest på det. I Polen svarte 50% at EU tjener mest på forholdet, 26% svarte at forholdet er like gunstig for begge, og 6% svarte at Polen tjener mest. I Tsjekkia mente 27% at forholdet er like gunstig, 34% mente EU tjente mest, mens 16% mente at Tsjekkia tjener mest på det (Kopecky & Mudde, 2002, s.305). Som man ser er det en synkende tendens når det gjelder støtte til integrasjonen, samt et negativt syn på selve forholdet mellom kandidatene og unionen.

Som nevnt var en av pådriverne bak tilslutningene av tidligere kommunistiske stater til EU, å forsikre fred og balanse i Europa, og spesielt sørge for at disse statene ikke skulle gli tilbake til de gamle kommunistiske regimene som var før den kalde krigen tok slutt. I den siste tiden har EU hatt det motsatte problemet, som også er synlig i disse øst-europeiske landene, nemlig høyreekstremisme. En tredje høyreekstrem bølge har hatt røtter i Europa siden 80-tallet, og har fostret grobunn for flere høyreekstreme politiske partier utover Europa, også i Polen, Slovakia og Ungarn (Golder, 2016, s.478). Populisme og nasjonalisme er store faktorer i den høyreekstreme ideologien (Golder, 2016, s.478-479), noe som støtter opp under den etnisk baserte europeiske identiteten. Det er da rimelig å anta at de som støtter de høyreekstreme politikerne, og stemmer på disse partiene under nasjonale valg, også anser sin egen identitet som en etnisk nasjonal identitet, og vil dermed kanskje ikke heller anse seg selv som europeisk. Dette er også en grobunn for euroskepsis, som igjen svekker EUs legitimitet. Land og områder der demokrati er nytt og ustabil, er særlig utsatt for ekstremer (Art, 2013, s.132). Dette var tilfellet med SØE-landene fra og med 90-tallet, som brått og voldsomt måtte reformere regimene sine for å bli med i EU. Utover hele Europa har det oppstått en bølge av høyreekstremisme, men det har kanskje særlig vært et problem i enkelte SØE-land, som Ungarn og Polen. Fellesnevneren for slike partier og de som deler deres ideologi, er at de er imot mer immigrasjon og videre europeisk integrasjon (Art, 2013, s.127). En faktor i populisme er at tilhengerne er imot elitepolitikk, og det de mener er 'korruperte eliter', som for eksempel kan være EU. Et ekstremt eksempel på slike utviklinger i Sentral- og Øst-Europa, er Ungarn, der partiet Jobbik (Movement for a Better Hungary) har fått mer oppslutning i det siste (Art, 2013, s.127), og statsministeren Viktor Orban er også en trussel mot et fritt demokrati. Ungarns regjering er i tillegg vennlige med Russland, noe som er problematisk. Både Polen og Ungarn har konservative regjeringer som undergraver frie medier og demokratiet, og har rottet seg sammen mot EU og vestlige verdier. Begge landenes regjeringer har protestert mot at EU blander seg i deres innenrikspolitik (Kagge, 2022), samtidig som deres konservative politikk går bakover fra liberaliseringen som måtte gjøres før EU-tilslutningene. Tsjekkia, Ungarn og Polen har også strenge immigrasjonslover. Etter immigrasjonskrisen i 2015, var Visegrad-gruppen

mest kritiske til EUs bestemmelser om tvunget asyl (Jovanovic *et. al.*, 2018, s.327). Både Tsjekkias president Milos Zeman, og Ungarns statsminister Orban har hatt offentlige immigrasjonsfiendtlige uttalelser (Jovanovic *et. al.*, 2018, s.328). Dette taler heller ikke i EUs fordel, når flere av de nyere medlemmene er uenig i politikken og kollektive bestemmelser fra Brussel. Landene og lederne deres er også skeptiske til EU som institusjon, noe som viderefører euroskepsisen som er skadelig for det europeiske samarbeidet. Selv om Orban blir irettesatt av EUs Kommisjon, får han støtte fra andre tidligere kommunistiske land som føler EU behandler dem som Sovjet Moskva gjorde før Sovjetunionens kollaps, med uvalgte, byråkratiske og fjerne maktsentrum (Jovanovic *et. al.*, 2018, s.329).

Kuus (2004, s.472) argumenterer at øst-utvidelsen viser et distinkt skille mellom Europa og Øst-Europa, selv om det påstås at utvidelsen skulle gjøre Europa hel og fri. Videre rekonstruerer utvidelsen grensene i Europa, men ikke dikotomien som er kjernen mellom Europa og Øst-Europa. Diskursen som er underlagt tilslutningen av SØE-landene til EU, skaper en splid, som tilsier at forskjell fra Vest-Europa betyr manglende 'europeiskhet' (Kuus, 2004, s.473). Da flere øst-europeiske land ble medlemmer av EU i 2004, forsvant ikke skillet mellom øst og vest i Europa, grensen ble bare flyttet enda lenger østover (Kuus, 2004, s.474). Kuus argumenterer også for at Sentral-Europa er et sosialt konstruert konsept under den kalde krigen, for å skape en østre utpost som kan appellere til vesten, og som kan skille disse landene fra den tidligere farlige Øst-Europa (på den tiden kommunistiske Sovjetunionen). Dermed er ikke Sentral-Europa egentlig en plass, men et politisk prosjekt for å flytte annerledesheten lenger bort (Kuus, 2004, s.480). På grunn av dette kan enhver plass i Øst- og Sentral-Europa bli betegnet som europeisk eller øst-europeisk, men den underliggende tonen fremstiller allikevel Øst- og Sentral-Europa som ikke fullt europeisk (Kuus, 2004, s.484). Dette går igjen i konseptet om europeisk identitet, og hvem som får være 'europeisk nok', noe som skaper et skille mellom europeere. Dette er også i tråd med den sosial konstruktivistiske teorien om at mennesker skaper sin egen virkelighet og identitet. Europa og europeisk identitet er sosialt konstruerte konsepter, og det samme er det sosiale skillet mellom øst og vest, som har skapt de sosiale forskjellene på øst- og vest-europeere etter utvidelsen i 2004. Diskusjonene om europeisk identitet, i sammenheng med europeisk integrasjon, vil være relevant i hver utvidelsesrunde. I disse er det alltid spørsmål om hvem som er europeiske, hva er Europa kulturelt sett, og hva skiller nasjonal og europeisk identitet? Dette er en relevant diskurs i hver utvidelsesrunde, og hver gang nye land skal integreres inn i EU. Kjernen i diskusjonen er om menneskene i disse landene blir mer europeiske når hjemlandet blir en del av EU, og vil de da være mer europeiske enn nasjonale. For å finne et svar på dette må man vite hva som defineres som europeisk og hvem som oppfyller kriteriene for å være europeisk. Vi vet hva som definerer en nasjon og en kultur, men om et EU-styrt Europa har den samme sosiale oppfatningen, er det tvil om.

5.2 Integrasjonen i dag

Selv om vi ser økonomisk vekst i både landbruket etter CAP, og i BNP etter tilslutningene til EU, er det ingen sikker måte å vite om de hundre prosent kan skyldes EU-medlemskap, eller om landene hadde klart disse økonomiske fremskrittene på egen hånd. Det var mange økonomiske fremskritt for SØE-landene etter utvidelsen i 2004, som forbedret levekår og infrastruktur, samt en fortgang i vekstraten. På den andre siden var det også høye kostnader og en økning i utenlandsgjeld for disse landene, i tillegg har også populasjonsveksten gått nedover (Jovanovic, *et. al.*, 2018, s.336). Man

kan også se en synkende grad av støtte til europeisk integrasjon i SØE-landene, og en god prosentandel har et negativt syn på EUs forhold til medlemslandene, særlig i Øst-Europa (Kopecky & Mudde, 2002, s.304-305). Om man setter dette i samme lys som økende euroskepsis, høyreekstremisme og motstand mot EUs lovgivning, særlig i Øst-Europa, kunne integrasjonen gått bedre. Det er to sider av denne saken. På den ene siden har den økonomiske integrasjonen fungert bra, med tanke på BNP og infrastruktur i landene, som vi ser har blitt bedre etter tilslutningene. Samtidig kan man ikke vite om dette er direkte begrunnet landenes tilslutning til EU, eller om samme utvikling ville ha funnet sted uten medlemskapet. Landene begynte allerede før tilslutningen i 2004 å vise store fremskritt økonomisk sett. Mye av dette skyldes bistanden fra EU, og de avtalene som ble gjort i forkant av tilslutningen. Dermed er det lite sannsynlig at Øst-Europa hadde utviklet seg på samme måte og i samme fart uten EU, men det er ikke mulig å vite om medlemskapet i EU er fullt og helt grunnen til at landenes økonomi har hatt en god utvikling de siste tjue årene. På den andre siden har ikke den kulturelle og politiske utviklingen gått like bra, ettersom man nå kan se tendenser til at disse landene tar mer avstand fra EU og dens politikk. Flere slutter opp om euroskeptiske partier, som kan være en indikasjon på at flere av beboerne i østblokken er misfornøyd med politikken og lovgivningen til EU. Særlig i Ungarn og Polen kan man se politikk og retorikk som går veldig imot 'vestlige verdier', og som er veldig forskjellig fra andre EU-land. For eksempel er særlig lovene om homofili og abort i Ungarn og Polen veldig forskjellig fra andre EU-medlemmer, eller vestlige land generelt.

VI AVSLUTTENDE DEL

6 Oppsummering og konklusjon

De geopolitiske forandringene som tok sted etter oppløsningen av Sovjetunionen på slutten av 80-tallet og begynnelsen av 90-tallet, har formet politikken og videre integrasjon, i og rundt EU. Friggjøringen av tidligere kommunistiske diktaturregimer i Øst- og Sentral-Europa gjorde det mulig å starte tettere samarbeid med disse landene, som etter hvert ble tilslutningsdiskusjoner, og til slutt endte med EU-medlemskap for disse landene i 2004 (Visegrad-gruppen) (Jovanovic *et. al.*, 2018, s.319). I denne prosessen var ratifiseringen av Maastricht-traktaten i 1992, og toppmøtet i København i 1993 spesielt viktig (Dinan, 2014; CVCE, 2012, Jorens *et. al.*, 1999). Et mye omdiskutert aspekt av øst-utvidelsene var EUs landbrukspolitikk, CAP, som lenge hadde trengt å reformeres, og undergikk en meget omfattende reform på 90-tallet, parallelt med tilslutningsdiskusjonene mellom østblokken og EU (Fouilleux & Ansaloni, 2019). En annen omfattende diskusjon er den om kulturell integrasjon og europeisk identitet. Det er strid mellom den europeiske og den nasjonale identiteten, som vil være et definerings spørsmål om hva som er europeisk og hva som er nasjonalt. Dette har vært en het diskusjon siden konseptualiseringen av en europeisk identitet (Risse, 2019; Checkel & Katzenstein, 2009; Fligstein *et. al.*, 2012). Som vi ser har den økonomiske integrasjonen fungert bra for SØE-landene, med gode økonomiske utviklinger i årene etter tilslutningen, og etter overgangen til fri markedsøkonomi (Jovanovic *et. al.*, 2019; Cajka & Abrahám, 2019). Dette skyldes i stor grad bistanden fra EU, især gjennom PHARE-programmet, og andre subsidier. Allikevel kan man ikke være sikker på at et medlemskap i EU er grunnen til at økonomien har vokst de siste tjue årene. Andre faktorer kan ha hatt en like stor påvirkning på dette. Den politiske og kulturelle integrasjonen har ikke gått like bra, og vi ser en økning i høyreekstreme politikere og politiske partier, som i tillegg er skeptiske til EU som institusjon og dens politiske lovgivning (Kopecky & Mudde, 2002; Golder, 2016; Art, 2013). Dette skaper også motstand til EU blant beboerne i landene, som ikke er det ønskede resultatet av europeisk integrasjon. Dermed kan man konkludere at det er to sider av den europeiske integrasjonen i østblokken etter utvidelsene i 2004. På den ene siden har det gått bedre økonomisk og strukturelt i landene, men politisk og kulturelt opplever EU motstand og tilbakeslag. Det er ikke en enkeltstående faktor eller hendelse som forårsaket øst-utvidelsen. Man kan heller si at utvidelsen var en kulminering av en rekke politiske prosesser og avgjørelser, som opprinnelig begynte rundt overgangen fra 80- til 90-tallet, med Sovjetunionens kollaps. Alle politiske forandringer og reformer gjorde det mulig for Øst-Europa å bli med i EU, som, spesifisert i denne oppgaven, ratifiseringen av Maastricht-traktaten og toppmøtet i København, i tillegg til reformen av CAP. Svaret på hvordan denne integreringen går i dag, er også todelt; på den ene siden oppnådde begge parter sine mål med medlemskapet i EU, nemlig å sikre fred og balanse, skape en stabil økonomisk vekst, og forhindre en oppblomstring av nye kommunistiske diktatorregimer i østblokken, men på den andre siden ser man tendenser til det motsatte, nemlig en mer euroskeptisk og høyrevridd oppblomstring i enkelte østlige land. I forsøket på å avskaffe et problem, har EU skaffet seg et annet, nemlig motstand fra enkelte medlemsland, særlig fra Øst-Europa. Man kan derfor med god grunn påstå at øst-utvidelsen skjedde på godt og vondt for begge partene.

Litteraturliste

- Art, D. (2013). Rise of the Radical Right: Implications for European Politics. *Brown Journal of World Affairs*, 19(2), s.127-138. Hentet fra <https://web.s.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=0&sid=ab1b2c81-e278-489e-8ac1-4392868176fa%40redis>.
- Baldwin, R. E. (1995). The Eastern enlargement of the European Union. *European Economic Review*, 39(3-4), s.474-481. [https://doi.org/10.1016/0014-2921\(94\)00053-3](https://doi.org/10.1016/0014-2921(94)00053-3).
- Browning, C. S. (2018). Geostrategies, geopolitics and ontological security in the Eastern neighbourhood: The European Union and the 'new cold war'. *Political Geography*, 62, s.106-115. <https://doi.org/10.1016/j.polgeo.2017.10.009>.
- Cajka, P. & Abrahám, J. (2019). Regional aspects of V4 countries' economic development over a membership period of 15 years in the European Union. *Slovak Journal of Political Science*, 19(1), s.89-105. Hentet fra <https://www.ceeol.com/search/viewpdf?id=827422>.
- Checkel, J. T. & Katzenstein, P. J. (2009). The Politization of European Identities. I Checkel, J. T. & Katzenstein, P. J. (Red.), *European Identities* (s.1-26). Cambridge University Press: Cambridge, Storbritannia.
- CVCE. (2012, 22. oktober). Conclusions from the Copenhagen European Council: excerpt on the EU accession criteria (21-11 June 1993). Hentet fra https://www.cvce.eu/en/obj/conclusions_from_the_copenhagen_european_council_excerpt_on_the_eu_accession_criteria_21_22_june_1993-en-24104be4-664b-41b8-8e16-756c57868498.html.
- Crombois, J. F. (2015). Which Geopolitics for the European Union? The EU's Eastern Partnership. *International Relations and Diplomacy*, 3(7), s.480-486. Hentet fra https://www.researchgate.net/profile/Jean-Crombois/publication/280876385_Which_Geopolitics_for_the_European_Union_The_EU's_Eastern_Partnership/links/55c9b6bb08aeb97567479c74/Which-Geopolitics-for-the-European-Union-The-EUs-Eastern-Partnership.pdf.
- Dinan, D. (2014). *Europe Recast* (2 utg.). Europa: Palgrave Macmillan.
- Fligstein, N., Polyakova, A. & Sandholtz, W. (2012). European Integration, Nationalism and European Identity. *Journal of Common Market Studies*, 50(1), s.106-122. Hentet fra <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1468-5965.2011.02230.x>.
- Fouilleux, È. & Ansaloni, M. (2019). The Common Agricultural Policy. I Cini, M. & Borragan, N. P. S. (Red.), *European Union Politics* (6. utg., s.358-372). Oxford: Oxford University Press.
- Golder, M. (2016). Far Right Parties in Europe. *Annual Review of Political Science*, 19, s.477-497. Hentet fra <https://www.annualreviews.org/doi/pdf/10.1146/annurev-polisci-042814-012441>.

- Holman, O. (1998). Integrating Eastern Europe: EU Expansion and the Double Transformation in Poland, the Czech Republic, and Hungary. *International Journal of Political Economy*, 28(2), s.12-43.
<https://doi.org/10.1080/08911916.1998.11643964>.
- Jorens, Y., Schulte, B. & Schumacher, C. (1999). Co-ordination of the Social Security Systems and the Accession of Central and Eastern European Countries to the European Union. *European Journal of Social Security*, 1(3), s.269-282. Hentet fra <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1023/A:1018740830172>.
- Jovanovic, M. N., Damjanovic, J. & Njelic, J. (2018). Among the Central and Eastern European Countries of the European Union, Who Gained and Who lost? *International Economics*, 71(3), s.317-370. Hentet fra <https://deliverypdf.ssrn.com/delivery.php?ID=801118100100121093094120122093024118097047072050071009098004076067072116011024030106118049038127005002035071118076028075101012122047032083023122068094067065086126089002039099019070094119015118122112001007005064085007127065023116108067089031122071025&EXT=pdf&INDEX=TRUE>.
- Kagge, G. (2022, 3. april). Polen og Ungarn var EUs problembarn. Etter krigen i Ukraina valgte de forskjellig strategi. *Aftenposten*. Hentet fra <https://www.aftenposten.no/verden/i/x8vLdQ/polen-og-ungarn-var-eus-problembarn-etter-krigen-i-ukraina-valgte-de-forskjellig-strategi>.
- Kopecky, P. & Mudde, C. (2002). The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe. *European Union Politics*, 3(3), s.297-326. <https://doi.org/10.1177%2F1465116502003003002>.
- Kuus, M. (2004). Europe's eastern expansion and the reinscription of otherness in East-Central-Europe. *Progress in Human Geography*, 28(4), s.472-489.
<https://doi.org/10.1191%2F0309132504ph498oa>.
- Niemann, A., Lefkofridi, Z. & Schmitter, P. C. (2019). Neofunctionalism. I Wiener, A., Börzel, T. A. & Risse, T. (Red.), *European Integration Theory* (3. utg., s.43-63). Oxford: Oxford University Press.
- Owens, M. T. (1999). In Defense of Classical Geopolitics. *Naval War College Review*, 52(4), s.59-76. Hentet fra https://www.jstor.org/stable/pdf/44643038.pdf?refreqid=excelsior%3A2b48d2bd5773b8a6424ce26f7ce5ae09&ab_segments=&origin=.
- Peterson, J. (2001, u.d.). European Integration. Hentet fra <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/european-integration>.
- Risse, T. (2019). Social Constructivism and European Integration. I Wiener, A., Börzel, T. A. & Risse, T. (Red.), *European Integration Theory* (3. utg., s.123-147). Oxford: Oxford University Press.

- Ruano, L. (2014, 13. februar). The common agricultural policy and the European Union's enlargement to Eastern and Central Europe: a comparison with the Spanish case. Hentet fra [https://www.cvce.eu/en/obj/lorena ruano the common agricultural policy and the european union s enlargement to eastern and central europe a comparison with the spanish case 2003-en-6e8b1d39-565b-4ec5-af27-3c443aba7abc.html](https://www.cvce.eu/en/obj/lorena_ruano_the_common_agricultural_policy_and_the_european_union_s_enlargement_to_eastern_and_central_europe_a_comparison_with_the_spanish_case_2003-en-6e8b1d39-565b-4ec5-af27-3c443aba7abc.html).
- Schimmelfenning, F. (2001). The Community Trap: Liberal Norms, Rhetorical Action, and the Eastern Enlargement of the European Union. *International Organization*, 55(1), s.47-80. <https://doi.org/10.1162/002081801551414>.
- Universitat Heidelberg. (Uten dato). Historical Methodology. Hentet fra <https://www.uni-heidelberg.de/en/study/all-subjects/historical-methodology>.

